

УДК 342.9.03 (477);[336.1+355] DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.3.08>

Ольга Петрівна Гетманець,

*доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
навчально-науковий інститут № 5,
кафедра правового забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки (завідувач);*

 <https://orcid.org/0000-0003-4826-5799>,
e-mail: olga.getmanec12@gmail.com;

Дар'я Вікторівна Коробцова,

*кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
навчально-науковий інститут № 5,
кафедра правового забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки (професор);*

 <https://orcid.org/0000-0003-2571-8433>,
e-mail: korobczovad@gmail.com

ОЗНАКИ ФІНАНСОВОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ВІЙСЬКОВОГО

Досліджено сутність фінансового правопорушення в умовах війни в Україні, зміст якого відповідно до доктринальних підходів пов'язують із порушенням фінансового законодавства. Проаналізовано місце відносин щодо фінансово-правової відповідальності в системі фінансово-правових відносин. З'ясовано загальні та спеціальні ознаки і властивості фінансового правопорушення й обґрунтовано відмінності фінансового правопорушення від військового фінансового правопорушення. Сформульовано авторське визначення поняття «військове фінансове правопорушення» як порушення фінансового законодавства щодо формування, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів, спрямованих на організацію військової служби та виконання військового обов'язку.

Ключові слова: правопорушення, військові правопорушення, адміністративне правопорушення, національна оборона, фінансова безпека, фінансово-правова відповідальність.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Стабільне та систематичне фінансування видатків на утримання обороноздатності країни та захист її фінансових інтересів залежить від законності використання публічних фінансових ресурсів і сприяє попередженню фінансових правопорушень і злочинів. В юридичній науці фінансові правопорушення – неоднозначна категорія, що

зумовлює дискусійні питання стосовно фінансово-правової відповідальності і на практиці ускладнює застосування заходів юридичного впливу на порушників у сфері обігу публічних фінансів.

В умовах війни в Україні попередження правопорушень у сфері формування, розподілу та використання державних коштів є актуальною проблемою, вирішення якої сприяє забезпеченню фінансової безпеки держави, що є вирішальною складовою національної оборони. Отже, встановлення особливих ознак фінансового правопорушення в умовах війни має суттєве, нагальне значення для попередження фінансового шахрайства та боротьби з ним.

Стан дослідження проблеми

Характеристика фінансового правопорушення в умовах війни пов'язана з неоднозначним підходом до змісту фінансового правопорушення в юридичній літературі. Позиції науковців щодо сутності фінансового правопорушення стосуються, по-перше, дискусійних питань щодо його окремого, самостійного значення серед видів юридичних правопорушень (О. П. Гетманець, Е. С. Дмитренко, Ю. С. Назар, І. М. Проць, А. Г. Уртаєва, І. П. Устинова), по-друге, визначення його змісту на підставі різних видових ознак (А. К. Воронова, О. А. Музика-Стефанчук, Н. Я. Якимчук, А. Й. Іванський), по-третє, його характеристики як військового (М. С. Моїсєєв, О. В. Коба). Відсутність спільних поглядів на значення фінансового порушення породжує правові прогалини у притягненні до фінансово-правової відповідальності, зокрема і в умовах війни, та вимагає з'ясування новітніх ознак фінансового правопорушення.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення новітніх ознак фінансового правопорушення, які пов'язані з війною в Україні і характеризують здатність держави захищати фінансову систему країни, а також формулювання авторського визначення терміна «військове фінансове правопорушення». *Завданням* статті є дослідження теоретичних позицій та правозастосовної практики щодо сучасних фінансових правопорушень в умовах війни.

Наукова новизна дослідження

Статтю присвячено аналізу ознак та сутності фінансових правопорушень в умовах воєнного стану, на підставі яких надається авторська характеристика новій категорії юридичної науки – військове фінансове правопорушення.

Виклад основного матеріалу

У науці фінансового права відсутня спільність поглядів на сутність і значення фінансових правопорушень. Науковці під час розгляду змісту фінансового правопорушення відштовхуються від поняття

«правопорушення», що у теорії права визначається як суспільно небезпечне або шкідливе неправомірне (протиправне) винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке спричиняє юридичну відповідальність [1, с. 420]. Усі ознаки правопорушення у фінансово-правових відносинах з'ясовуються у наукових дослідженнях фахівців фінансово-правової науки, проте з приводу юридичної відповідальності за скоєння фінансового правопорушення одностайної думки не існує, як і означеності її сутності. Так, фундатор фінансового права в Україні Л. К. Воронова, посилаючись на присутню в науковій літературі думку, визначала фінансове правопорушення як «проти-правне (винне) діяння або бездіяльність, що зазіхає на встановлений державою порядок фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування і яке невідворотно має бути покаране, що передбачено нормами фінансового, адміністративного, кримінального законодавства» [2, с. 509]. Аналогічна думка наявна у дослідженні Л. Г. Уртаєвої, яка вважає, що фінансові правопорушення поділяються на такі, за які визначено кримінальну відповідальність, і такі, за які встановлено адміністративну відповідальність [3, с. 105], проте у цьому випадку ігнорується фінансова відповідальність як вид юридичної відповідальності.

Іноді науковці пов'язують сутність фінансового правопорушення лише з фінансово-правовою відповідальністю. Так, у підручнику О. А. Музики-Стефанчук та Н. Я. Якимчук є таке визначення: «Фінансове правопорушення – це суспільне шкідливе (небезпечне) протиправне (таке, що порушує положення фінансового законодавства), винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта фінансових правовідносин, за вчинення якого настає фінансово-правова відповідальність відповідного виду» [4, с. 79]. Подібна позиція в А. Й. Іванського [5], О. П. Гетманець та Д. В. Коробцової [6], А. А. Нестеренко [7] й інших науковців. Отже, притягнення до фінансово-правової відповідальності вчені вважають ознакою фінансового правопорушення.

В юридичній літературі фінансові правопорушення розрізняються за видовими ознаками, які пов'язані з різними сферами фінансових правовідносин, тобто бюджетною, податковою, банківською та іншими. Чинне законодавство не містить визначення категорії «фінансове правопорушення», проте Податковий кодекс України визначає податкове правопорушення як протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених цим Кодексом) діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених цим Кодексом (п. 109.1

ст. 109)¹. Податковий кодекс України встановлює фінансову відповідальність за вчинення окремих видів податкових правопорушень, однак встановлює й інші види юридичної відповідальності за податкові правопорушення.

Бюджетний кодекс України визначає види порушень бюджетного законодавства² та наголошує, що «порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених цим Кодексом чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання» (ст. 116)³. Бюджетний кодекс України визначає кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільну відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Цей законодавчий акт встановлює низку заходів впливу та покарання за порушення бюджетного законодавства, які за своєю суттю мають фінансову природу. Проте відсутність законодавчого визначення фінансової відповідальності, зокрема бюджетно-правової, створює негативні наслідки у сфері фінансових правовідносин. Дослідники вважають, що бюджетно-правова відповідальність є різновидом фінансово-правової і відрізняється від адміністративно-правової, як і від інших видів юридичної відповідальності. Поділяємо думку науковців, що «за вчинення адміністративного правопорушення до посадових осіб застосовується штраф як вид адміністративного стягнення, а до учасників бюджетного процесу – розпорядників та одержувачів бюджетних коштів за вчинення фінансового правопорушення – заходи впливу, які слід вважати заходами фінансово-правової відповідальності (зупинення операцій з бюджетними коштами, зменшення бюджетних асигнувань та ін.)» [8, с. 17]. Таким чином, фінансово-правова відповідальність має низку підсистемних видів юридичної відповідальності у фінансових правовідносинах – бюджетно-правову, податково-правову, фінансово-правову за порушення в банківській сфері тощо і водночас є видом юридичної відповідальності, що застосовується за фінансові правопорушення.

¹ Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.07.2025).

² Порушення бюджетного законодавства, на нашу думку, не є тотожним поняттю бюджетне правопорушення, проте відповідно до норм Бюджетного кодексу України встановлюються саме бюджетні правопорушення (деталізація відмінностей не є метою цієї статті).

³ Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 01.07.2025).

Наявність у юридичній літературі дискусії щодо визначення фінансово-правової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності, що застосовується, як і кримінальна, адміністративна або цивільна відповідальність, для покарання за фінансові правопорушення, є підставою для законодавчого врегулювання сутності фінансового правопорушення, а головне, визначення його видів та засобів покарання. Відсутність спільного підходу науковців до фінансово-правової відповідальності, а також законодавчого визначення впливає на законність руху публічних фінансових ресурсів, породжує фінансові шахрайства й іноді створює умови, що ускладнюють притягнення до юридичної відповідальності за фінансові правопорушення. Інколи норми фінансового законодавства порушують суб'єкти, які не є суб'єктами адміністративних або цивільних відносин, наприклад розпорядник бюджетних коштів, і які притягаються до фінансово-правової відповідальності. Наявність правового статусу суб'єкта адміністративних правовідносин іноді не позбавляє від притягнення до фінансово-правової відповідальності у випадках прийняття від імені держави рішення щодо обігу бюджетних коштів. Отже, притягнення до кримінальної, адміністративної або цивільної відповідальності можливе при скоєнні правопорушення, можливо, і фінансового, але саме фінансове правопорушення є підставою для притягнення до фінансово-правової відповідальності.

На основі наданих визначень сутності фінансових правопорушень до загальних ознак фінансового правопорушення, як і інших видів правопорушень, слід віднести: протиправність, шкоду, вину, діяння (бездіяльність), карність. Проте ці ознаки трансформуються на сферу обігу публічних фінансів і характеризуються власними ознаками. Враховуючи наведені визначення фінансового правопорушення та його значення у фінансових правовідносинах, слід вказати на спеціальні ознаки, що характеризують його сутність, а саме порушення норм формування, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів, що є в розпорядженні держави та органів місцевого самоврядування. З огляду на видові ознаки фінансової системи країни слід розрізняти особливості бюджетних, податкових, митних та інших видів фінансових правопорушень. Суб'єктний склад фінансових правовідносин впливає на склад суб'єктів фінансового правопорушення, тобто це фізичні та юридичні особи, уповноважені на здійснення фінансової діяльності держави і які порушили фінансово-правові норми, а отже, є деліктоздатними. Застосування заходів фінансово-правової відповідальності також є ознакою фінансового правопорушення.

В умовах воєнного стану в Україні проблема боротьби з фінансовими правопорушеннями пов'язується зі стабільним формуванням, розподілом і використанням коштів, що спрямовуються на захист та

оборону країни. В умовах вразливості фінансової системи такі «типові» порушення фінансового законодавства, як ухилення від сплати податків або нецільове використання бюджетних коштів, або фінансові шахрайства тощо, призводять до загрози фінансовій системі.

За даними Бюро економічної безпеки, у 2023 р. відкрито 720 проваджень за фактом ухилення від сплати податків, вручено 41 підозру, до суду направлено 7 обвинувальних актів та 24 клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності¹. Звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 212 Кримінального кодексу України не позбавляє від фінансової відповідальності, оскільки диспозиція вказаної статті визначає право на звільнення від кримінальної відповідальності особи, якщо до моменту притягнення сплачено всі податки, збори, обов'язкові платежі та відшкодована шкода державі. Наведений приклад свідчить про зростання впливу фінансово-правової відповідальності в умовах воєнного стану.

Слід зазначити, що, розрізняючи воєнні та військові правопорушення, науковці виокремлюють військові дисциплінарні, військові адміністративні та військові кримінальні правопорушення [9, с. 600]. При цьому вони акцентують увагу на тому, що до військових адміністративних правопорушень належать і правопорушення, які є об'єктом фінансового контролю [9, с. 598], і такі, за які передбачені штрафи [10, с. 117]. Однак фінансова складова цих правопорушень свідчить про ознаки фінансового правопорушення, враховуючи, що військовослужбовці є учасниками фінансових правовідносин, а кошти на утримання війська – бюджетні. Вчені вважають, що єдиною фактичною підставою притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності є вчинення ними адміністративного проступку [11, с. 6]. Йдеться про військову службу, але використання публічних фінансових ресурсів і неправомірне поведінка щодо їх формування, розподілу та використання військовими є саме ознаками військового фінансового правопорушення.

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» організація військової служби і виконання військового обов'язку здійснюється за рахунок бюджетних коштів (ст. 43)². Отже, оборона країни спирається на використання публічних фінансових ресурсів, їх законне формування, розподіл та використання.

¹ Баранова Н. Фінансові злочини у період війни // LIGA360 : сайт. 14.06.2024. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/228455_fnansov-zlochini-u-perod-vyni (дата звернення: 01.07.2025).

² Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 01.07.2025).

Практика фінансової діяльності під час несення військової служби свідчить про наявність низки порушень законності використання бюджетних коштів. Наприклад, іноді військових позбавляє законних виплат адміністрація військової частини без визначення обставин¹ або військовослужбовці скаржаться на неправомірне припинення виплат грошового забезпечення адміністрацією військової частини². Ці та інші приклади свідчать про порушення норм фінансового законодавства щодо використання державних коштів, що є об'єктом саме фінансового правопорушення. Враховуючи воєнний стан у країні, бюджетне фінансування війська та правовий статус військовослужбовців як учасників фінансових правовідносин, указані правопорушення є військовими фінансовими правопорушеннями.

Висновки

Фінансове правопорушення як протиправне діяння щодо формування, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів має всі загальні ознаки, які притаманні правопорушенням, і спеціальні, які притаманні фінансовим правопорушенням. До загальних ознак належить протиправність, шкода, вина, діяльність (бездіяльність), карність, що властиві суб'єктам фінансових правовідносин, порушникам фінансового законодавства. Спеціальні ознаки фінансового правопорушення характеризуються наявністю об'єкта фінансових правовідносин – публічних фінансів, суб'єктів – учасників фінансової діяльності і окремого виду юридичної відповідальності – фінансово-правової відповідальності, а також особливістю фінансових правопорушень є їхні різновиди стосовно сфер фінансових правовідносин (бюджетні, податкові, митні, банківські тощо).

Фінансові правопорушення у період воєнного стану, з одного боку, ті, які властиві фінансовому обігу й у мирний час, набувають більш тяжких для фінансової системи країни наслідків, оскільки становлять загрозу фінансовій безпеці, з іншого боку, набувають нових ознак і видів, оскільки для національної оборони важливе стабільне та законне фінансування військових потреб. Потребують більш детального розгляду такі нові військові фінансові правопорушення, як загроза використання публічних фінансових ресурсів на виконання воєнних завдань.

¹ Див. детальніше: Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам : наказ М-ва оборони України від 07.06.2018 № 260.

² Див. детальніше: Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду від 13.05.2024 : справа № 620/2799/24, провадження № П/620/2840/24 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118990164> (дата звернення: 01.07.2025).

Військові фінансові правопорушення – це порушення фінансового законодавства щодо формування, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів, спрямованих на організацію військової служби та виконання військового обов'язку. Ознаками військового фінансового правопорушення є публічні фінансові ресурси як об'єкт правопорушення, наявність військових як учасників правовідносин і фінансово-правова відповідальність.

Подальшого дослідження потребують види та характеристика фінансових правопорушень з урахуванням воєнного стану та післявоєнної відбудови України.

Список бібліографічних посилань: 1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с. 2. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. Л. К. Воронової. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Алерта, 2011. 558 с. 3. Уртаєва Л. Г. Видова градація фінансових правопорушень у законодавстві України. *Право та державне управління*. 2023. № 1. С. 102–107. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.1.15>. 4. Музика-Стефанчук О. А., Якимчук Н. Я. Сучасне фінансове право. Право публічних фінансів : підручник. Київ : АртЕк, 2024. 656 с. 5. Іванський А. Й. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз : монографія. Київ : Юрид. літ., 2008. 500 с. 6. Гетманець О. П., Коробцова Д. В. Фінансова безпека як чинник воєнної безпеки. *Право і безпека*. 2023. № 1 (88). С. 169–178. DOI: <https://doi.org/10.32631/rb.2023.1.15>. 7. Нестеренко А. А. Юридичний склад фінансового правопорушення. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 292–304. 8. Назар Ю. С., Проць І. М. Адміністративна та фінансово-правова відповідальність за порушення бюджетного законодавства : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 172 с. 9. Коба О. В. Військові правопорушення у контексті змісту загальної системи запобігання правопорушенням та злочинності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 1. С. 595–602. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.99>. 10. Моїсєєв М. С. Військові адміністративні правопорушення: поняття та характерні ознаки. *Наукові записки. Серія: Право*. 2024. № 16. С. 115–119. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-115-119>. 11. Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Військові адміністративні правопорушення за законодавством України. Загальні поняття, адміністративно-правова характеристика, нормативно-правове забезпечення, особливості правозастосування під час воєнного стану, актуальна судова практика. Київ : Професіонал, 2023. 516 с.

Надійшла до редколегії 07.07.2025

Прийнята до опублікування 19.08.2025

Hetmanets O. P., Korobtsova D. V. Signs of a Financial Offense as a Military Offense

The essence of a financial offense in the conditions of war in Ukraine has been studied, the content of which, according to doctrinal approaches, is associated with violation of financial legislation. The features of a financial offense have been identified, the consideration of which determines the financial security of the country. The place of the financial and legal liability relations in the system of financial and legal relations has been analyzed, and it has been determined that financial offenses differ in specific features which are related to various spheres of financial legal relations, i.e. budgetary, tax, banking and others.

The general and specific signs and properties of a financial offense have been identified, and the differences between a financial offense and a military financial offense have been substantiated. It has been established that the general signs of an offense, such as illegality, damage, guilt, action (inaction), and punishability, acquire economic and legal meaning in financial relations during martial law, as they characterize the activities of authorized competent officials in the formation, distribution, and use of public financial resources allocated by the state for protection and defense. The following special signs of a financial offense in wartime have been defined: the object of financial legal relations is public finances at the disposal of the military; the subject of financial legal relations is participants in financial activities, military personnel; the existence of a distinct type of legal liability – financial and legal.

It has been proven that national security and defense depend on the state's ability to counter financial offenses, as it relies on the use of public financial resources, their lawful formation, distribution and use, which requires the recognition of a financial offense in wartime as a military offense and the ability to prevent it from being committed. The author's definition of the concept of "military financial offense" is formulated as a violation of financial legislation regarding the formation, distribution and use of public financial resources aimed at organizing military service and performing military duty.

Keywords: offenses, military offenses, administrative offenses, national defense, financial security, financial and legal liability.

